

Kolm raamatut eestlastest Punaarmees

Hanno Ojalo, *Velikije Luki lahing. Eesti laskurkorpus võitluses Velikije Luki pärast 1942–1943* (Tallinn: Grenader, 2014), 264 lk; Hanno Ojalo, *Kuramaa 1945. Eesti laskurkorpuse viimane lahing* (Tallinn: Grenader, 2014), 232 lk; Hanno Ojalo, *Punakütid. Eesti punakaartlaste ja punaste kütide sõjatee 1917–1920* (Tallinn: Argo, 2014), 187 lk.

Publitsist Hanno Ojalo on toonud ühe aasta jooksul lugejateni kolm teost, mis keskenduvad eestlaste saatusele Punaarmee ridades. Märkimist väärib Ojalo suur produktiivsus laiale lugejahuvile suunatud ajalookirjanduse vallas.

Punaarmees võidelnud eestlaste teemat on seni käsitletud peamiselt nõukogudeaegses ajalookirjutuses. Pärast iseseisvuse taastamist pole Eestis Punaarmee eesti üksuste ajaloo uurimisele suurt tähelepanu pööratud, ehkki ülevaateartikleid ja raamatupeatükke eestlastest Punaarmees on avaldatud nii eesti kui ka inglise keeles. Peale nõukogude ajale iseloomuliku ideoloogilise varjundi kadumise on sõjaajalooliste uurimuste rõhuasetused muutunud tänapäeval ka üleüldiselt. Seega vajavad nõukogudeaegsed käsitlused kindlasti ajakohastamist.

Et mitte jääda üldsõnaliseks, tahan toonitada, et metodoloogia on tõsiseltvõetava uurimuse alus ja sellele peaks praegusaja ajalookirjutus pöörama suurt tähelepanu. Hanno Ojalo teoste meetodiks on aga kirjeldav narratiiv, mis on pigem referatiivne kokkuvõte varem avaldatust. Uuenuslikku lähenemist nendest populaarteaduslikest raamatutest ei leia.

Raamatute ühisnimetaja on jutustav meetod, kuid teemadelt ja sisult on tegu erinevate teostega. Kolmest käsiteldavast teosest mahukaim on „Velikije Luki lahing. Eesti laskurkorpus võitluses Velikije Luki pärast 1942–1943“. See koosneb kahest peatükist: esimeses on juttu eestlaste satumisest Punaarmeesse ja eesti üksuste moodustamisest ning teises Velikije Luki operatsioonist. Kuigi pealkiri eeldab, et raskuspunkt on Velikije Luki operatsioonil, on lugejale üllatusekski, et pool raamatust käsitleb eesti laskurkorpuse formeerimist, sõjateed ja Velikije Luki operatsiooni

eellugu (kuni lk 141). Lahingukirjeldused ongi eeskätt kirjeldused ja põhinevad peamiselt nendes osalenud meeste isiklikel mälestustel. On iseloomustatud ka üksikuid taktikalisi operatsioone, kuid tegu pole siiski sõjandusliku analüüsiga, vaid sündmusi kirjeldavate jutustustega. Lugeja kohtab vägagi kurioossed üllatusi, näiteks leheküljele 144 paigutatud talvisel fotol allkirjaga „Saksa tankid rünnakul“ on pealetungile asunud hoopis moodsad tankid Leopard 2, mida hakati tootma alles 1970. aastate lõpus. Ei saa aga ei üle ega ümber tõsiasi, et Velikije Luki operatsioon on üks traagilisemaid episoodide Eesti sõjaajaloos – nendes lahingutes hukkus või jäi kadunuks rohkem mehi kui Vabadussõjas. Juba ainult seetõttu on Velikije Luki lahing me sõjaajaloo oluline uurimisvaldkond.

Teose „Kuramaa 1945. Eesti laskurkorpuse viimane lahing“ eesmärk on sõnastatud sissejuhatuses järgmiselt: „uuemate andmete valguses lahti kirjutada kogu „Kuramaa kindluse“ fenomen ja sellest ülevaade anda“. Lisaks eesti laskurkorpuse tegevusele seatakse sihiks kajastada teiste eestlastest ja lätlastest moodustatud üksuste tegevust. Raamat koosneb neljast peatükist. Esimeses kahes on kirjeldatud Kuramaa lahingu eellugu ja lahingutegevust ning kahes viimases eesti ja läti üksuste tegevust Saksa poolel, samuti nii sõja kui ka lahingutegevuse tagajärgi. Raamatu läbivaks jooneks on eestlaste saatus laskurkorpuses. Väärtuslikuks saab pidada ülevaadet lätlaste rollist Kuramaa lahingutes, mida on eestikeelses ajalookirjutuses seni vähe käsitletud, kuid kindlasti ka Kuramaa lahingute paigutamist kogu Teise maailmasõja üldisse konteksti.

Tuleb osutada raamatu mõnetisele tasakaalustamatusele. Näiteks on Kuramaa lahingud jagatud kuueks pealahinguks ja neid on vaadeldud viiel leheküljel (79–83) ning Kuramaa varasemat ajalugu kuni 19. sajandini valgustatakse üheteistkümnelt leheküljel (16–26), samas on täielikult välja jäänud Kuramaa ajalugu nii Vabadussõja ajal kui ka Läti iseseisvusajal, mis on selle raamatu konteksti arvestades kindlasti tähtsam kui Kuramaa ajalugu enne 19. sajandit. Niisugused möödalaskmised raamatu terviklikkuses võivad heauskset lugejat kindlasti eksitada.

Raamat „Punakütid. Eesti punakaartlaste ja punaste küttide sõjatee 1917–1920“ keskendub eesti punaüksustele Vene kodusõja ja Vabadussõja kontekstis. Teos on jagatud viieks lühikeseks peatükiks, mis annavad

ülevaate Punakaardi tekkest, üksustest ja võitlusest nii Eestis kui ka Venemaa avarustes. Autor loodab täita oma ülevaatega iseseisvuse taastamise järel tekkinud tühimiku.

Historiograafia on olemas Velikije Luki ja Kuramaa raamatus, mis-kipärast pole seda aga teoses „Punakütid“. Kasutatud allikate loetelu ja isikunimede register on kõigis kolmes teoses. Hämmastav on viitamise täielik süsteemitus – viited on raamatutesse paigutatud ebaühtlaselt. Ei ole mõistetav, miks on üleüldse kasutatud joonealust viitamist, sest see tekitab pigem segadust ja jätab amatöörliku mulje. Mitte alati ei ole selge, kas mingi seisukoht on autori või kõigest mõne tema poolt ümber jutustatud raamatu autori oma. Lugeja saab autori järeldustest teada ainult siis, kui autor oma tekstis ise neile osutab.

Hanno Ojalo kurdab mitmel pool arhiivimaterjalide raske kättesaadavuse üle. Sellele saab vastu vaielda. Isegi Eesti arhiivide materjale on ta kasutanud vähe, kuid tänapäeval on täielik juurdepääs võimaldatud ka Saksa arhiividele ja teatud materjale on teinud avalikuks Vene arhiividki. Ojalo teoseid lugedes jääb mulje, et autor pole ligipääsu algallikatele isegi mitte taotlenud, vaid keskendub teadlikult juba ilmunud ajalookirjanduse refereerimisele ja mälestustele.

Illustratsioonidena on peamiselt kasutatud lahinguskeeme ja mitmesugust pildimaterjali. Kindlasti oleks tänapäevaste vahendite ja võimaluste juures tulnud raamatutele tervikuna kasuks paremate kaartide valmistamine, mis aidanuks kaasa teoste terviklikkusele. See viga pole etteheide üksikutele autoritele, Hanno Ojalo nende hulgas; kahjuks on vanade käsitsi joonistatud skeemide kasutamine Eesti sõjaajalookirjanduses ikka veel valdav. Loetletud vigu oleks paljuski aidanud vältida käsikirjade põhjalik toimetamine enne trükkandmist; jääb mulje, et teosed on valminud kiirustades ja see on jätnud tulemusele oma pitseri.

Kokkuvõtteks võib öelda, et Hanno Ojalo käsitlused pakuvad kindlasti huvi laiale lugejaskonnale, ehkki ajalooteaduslikus plaanis on tegu n-ö üle kirjutatud vanaga. Kas see on teene Eesti sõjaajaloo valgete laikude täitmisel või pigem aegunud käsitluste põlistamine, seda peab asjatundlik lugeja ise otsustama.

Art Johanson